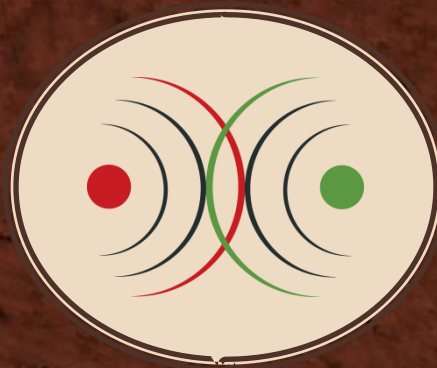

A MAGYAR NYELV NAGYSZÓTÁRA III–IV.

SAJTÓBEMUTATÓ
Nyelvtudományi Intézet
2011. november 29.

Idegen nyelvű nagyszótárak

❖ Grimm Deutsches Wörterbuch

16 kötet – 100 év (1854–1954)

❖ The Oxford English Dictionary

1. kiadás: 10 kötet – 44 év (1884–1928);

2. kiadás: 12 kötet + 4 pótkötet;

megújított online kiadás: 1993 óta készül,

120 fő, ≈200 lektor, ≈34 millió font

❖ Woordenboek der nederlandse taal

29 kötet – 116 év (1882–1998) + 3 pótkötet (2001)

❖ Grande dizionario della lingua italiana

21 kötet – 41 év (1961–2002)

Idegen nyelvű nagyszótárak

❖ **Trésor de la langue Française 1789–1960**

16 kötet – 23 év, külön költségvetésű intézet

❖ **Dicționarul Tezaural Limbii Române**

37 kötet – 104 év, 2011-ben 18 egységes kötetben újranyomás

❖ **Slovník súčasného slovenského jazyka**

I. A–G 2003-ben, II. H–L 2011-ben (korpuszalapú, nem nagyszótár)

Műfaji sajátosságok

- ❖ általános értelmező szótár
- ❖ egyfajta teljesség igénye
- ❖ történeti távlat és megközelítés
- ❖ konkrét szövegek (ún. korpusz) elemzésével készül és adatol (példákat ad)
- ❖ a jelentések árnyalt bemutatása mellett egyéb (helyesírási, nyelvtani, használati, etimológiai stb.) információk

be¹ hsz és ik

Bóna István CD52) || **beáramlik** tn 16a10 [1a., 3., 5a. is] | Mindkét ablak tárva nyitva volt, s a kert hűvös illatos levegője *beáramlott* a szobába (1872 Prém József 8377020, 52) | az ablakokon *beáramló* fényözönben (1968 Artner Tivadar 9009001, 48) | nagyobb összegű külföldi tőke *áramoljon be* az országba (1990 Országgyűlési Napló CD62) || **beballag** tn 2a [1a., 3. is] | Zemefris pediglen Szakadárrel maga, Belső szobáiba titkon *béballaga* (1801 Perecsényi Nagy László 8325010, 10) | csendes, nyugodt lépésekket *beballagott* be kunyhójába (1881 Mikszáth Kálmán 8312029, 82) | [a tehén] a tárt kapun *beballag* szeliden (1935 Devecseri Gábor CD10) || **bebámul** tn 1a [3. is] | A nagy góth ablakon aztán *bebámult* hozzám a hold (1858 Jókai Mór C2251, 98) | igazgató úr, kérem, meg kéne már csináltatni a kapun a riglit! Mindenki *bebámul!* (1979 Kornis Mihály 1082001, 30) || **becam-mog** tn 2a [1a. is] | Ha [a róka] titkon *bé-tzammaghat* a' tyukokhoz, rétzékhez, és egyéb

tendő gyermek *becsörtetett* az ajtón (1832 Fáy András¹ C1703, 16) | egy nagy társzekér *csörtetett be* a kapun (1885 Jókai Mór CD18) | *becsörtetünk* a kis lakásba (1997 Magyar Hírlap febr. 8. CD09, 8) || **bedobál** ts 1a [3., 9. is] | az országu-tról *dobá-lom ... be* a követ a temetőbe (1856 Vas Gereben C4370, 57) | vásárosok, koldusok, urak és asszonyok [bratár] *bedobáltak be* az útszéli kápol-nak (1921 Krúdy Gyula CD54) || **bedöcög** tn 2c [1a. is] | [Mátyás] gögös méltósággal *döcögött be* a' szófogadó (audencia) csarnokba (1843 Vahot Imre C7050, 18) | a pályaudvarokra *bedöcögő*, szenny-es, karbol- és jodoformszagú vasúti kocsikat (1931 Kassák Lajos 9314012, 88) || **befarol** tn 1a | Im ott megy egy ember, reggel korán van még, megy a templom felé, – jaj, de csak hogy felé, mert a torony alja mellett *befaral* [!] a falu kocsmájába (1851 A Falu Könyve C1667, 103) | Óva-tosan *befarolunk* a dokkba, ahol már hozzáértő

Összesen: 121 alcímszó

Újdonságok

- ❖ rendszerszemlélet
- ❖ új címszavak
- ❖ új szócikktípus: bokrosítás
- ❖ új szemantikai elemzés korábban is szótárazott szavakról
- ❖ új grammatikai elemzés
 - ❖ új szófajok megjelenése (partikula, módosítószó)
 - ❖ új szófaji elemzés (pl. anyagnevek kettős szófajúsága, ragvonzó névutók)
 - ❖ morfológiai elemzés (kóddal jelölve)
- ❖ frazémák (állandósult szókapcsolatok) újszerű kezelése
- ❖ adatolás
- ❖ utalózás

Új szócikktípus: bokrosított szócikk

- ❖ előtagi bokrosítás (pl. **bank-**, **bravúr-**, **búcsú-**)
- ❖ utótagi bokrosítás (pl. **-bank**, **-bérlet**, **-beszéd**, **-bizottság**)
- ❖ igekötői bokrosítás, szófajon belül (pl. **be**¹, **bele**)
- ❖ képző- és ragszerű utótagok (pl. **-beli**)

-barát (utótagként)

- ❖ 1. 'vminek v. vkinek az igényeihez, érdekeihez, elvárásaihoz igazodó, alkalmazkodó' ❖ || **bababarát** mn || **családbarát** mn || **felhasználóbarát** mn || **fogyasztóbarát** mn || **gyerekbarát** mn || **polgárbarát** mn || **utasbarát** mn || **ügyfélbarát** mn
- ❖ 2. (*kissé hiv*) 'vminek az adottságaihoz alkalmazkodó, azt kevésbé veszélyeztető, károsító (eljárás, termék stb.)' ❖ || **bőrbarát** mn || **szövetbarát** mn || **testbarát** mn

Szócikksfej

- ❖ címszó
- ❖ szófaji minősítés
- ❖ RAGOZÁSI KÓD
- ❖ grammatikai megjegyzés
- ❖ lexikai minősítés
- ❖ GYAKORISÁGI MUTATÓ
- ❖ alakváltozat
- ❖ alakváltozatra vonatkozó grammatikai megjegyzés
- ❖ alakváltozatra vonatkozó lexikai minősítés

Szócikkek végi utalások

- ❖ J: szemantikai utalás
- ❖ Ö: utalás önálló és előtagi bokorcímszóra
- ❖ UB: utalás utótagi bokorcímszóra
- ❖ Fr: frazeológiai utalás
- ❖ ÖU: utalás utótagtól ki nem dolgozott szóra
- ❖ ÖE: utalás előtagtól ki nem dolgozott szóra
- ❖ Sz: utalás származékra
- ❖ Vö. szótári hivatkozások

Partikulák és módosítószók

❖ Partikulák

bárcsak

baromi

bazi

bitang

bomba

borzasztó

böhöm

❖ Módosítószók

bizistók

bizonyára

bizonnyal

bizton

biztos²

bízást

bogár fn 5A ○ **bugár** (rég)

1. (*Áll is*) 'erősen fejlett előtorú, rágó szájszervvel rendelkező rovar, amelynek elülső szárnya kemény szárnyfedő'

1a. (egysz-ban, kötött szókapcsolat részeként, birtokszóként: *rég*) (*Áll*) '⟨e rovarok fajainak elnevezésében nemi névi elemként⟩'

1b. (tbsz-ban) (*Áll*) '⟨az e rovarok fajait magában foglaló rend nevezéktani elnevezéseként⟩'

2. (*Áll/nem szakny*) 'általában vmely ízelt lábú állat, rendsz. (apró, renülni tudó) rovar'

2a. (tbsz-ban) (*rég, Áll*) '⟨az ezen állatok fajait magában foglaló csoport nevezéktani elnevezéseként⟩'

3. 'szembogár, pupilla'

4. (jelzőként) (*nyj*) 'nagyon sötét, (bogár)fekete'

5. '⟨rendsz. kisgyermek v. fiatal lány kedveskedő megnevezéseként⟩'

5a. (rendsz. egysz 1. sz-ú birt szjellel) '⟨kedveskedő megszólításként⟩'

6. (rendsz. birtokszóként) 'szeszély, különség, furcsa, hóbortos szokás, ill. szokatlan meggyőződés, (rög)eszme'

7. (*tréf*) 'furcsa, különös, ill. külön személy, csodabogár'

7a. (*rég, ritk, tréf*) '⟨ismeretlen, furcsa dolog megnevezésére⟩'

8. (tulajdonnévszerűen) 'domború tetejű, bogárhátú kisautó'

Ö: *bundás~*, *burgonya~*, *bűz~*, *csere~*, *csík~*, *csoda~*, *dög~*, *fény~*, *futó~*, *gyász~*, *katica~*, *kolorádó~*, *kopogó~*, *kőris~*, *krumpli~*, *levél~*, *liszt~*, *lucerna~*, *ormányos~*, *pattanó~*, *pince~*, *répa~*, *rózsa~*, *selyem~*, *suszter~*, *sváb~*, *szalonna~*, *szarvas~*, *szem~*, *szentjános~*, *temető~*, *trágya~*, *tücsköt-bogarat*, *vincellér~*, *virág~*.

ÖU: *arany~*, *büdös~*, *ganaj~*, *jános~*, *vízi~*.

ÖE: *~család*, *~csiga*, *~faj*, *~fogó*, *~gyűjtemény*, *~nem*, *~szín*, *~világ*.

Sz: *bogárság*.

Vö. CzF.; ÉrtSz.; SzólKm.; TESz.; ÉKsz.; SzT.; ÚMTsz. *bogár*¹; ÉKsz.² *bogár*¹, *bogár*².

betolat tn ige 5a ☺

1. '⟨gépjármű(vel vki)⟩ tolatva beáll vhova' ❖
[a] visszapillantó-tükrök jó elhelyezése révén az ötméteres autóval bárhova könnyedén *be* lehet *tolatni* (1995 Magyar Hírlap jún. 8. CD09, 17) | [a férfi autójával] sietve *betolat* a távirányítóval feltárt billenő garázskapun (2000 Magyar Hírlap júl. 19. CD09, 5).

2. (*biz*) '⟨nagy testű személy⟩ nehézkes mozgással bemegy vhova' ❖ A szomszéd fiatalasszony terhes [...], *betolat* most hozzánk nagy hasával (1978 Kabdebó Tamás 9816001, 12).

Vö. ÉKsz.

böszme mn és partikula ☉

I. mn 16B

1. (*nyj v. biz*) 'együgyű, buta, ill. ügyefogyott, mamlasz <ember>' ❖ *Böszme* (Vas várm. szó) loco [= helyett, gyanánt] Böszültt, meg bolondúltt ember vide [= lásd] Bönd-ész. *Böszme* olj szó, mint: Szusзма, tsisзма, Duzma (1832 Kassai József C5358, 399) | *böszme*: együgyű. „Tán csak nem vagyok ojan *böszme*!” (1897 Magyar Nyelvőr C5845, 139) | aze *böszme* lán csak lététtjám e zsákot e bót előtt e falasztërre (1902 Magyar Nyelvőr C0360, 281) | *böszme* 'korlátolt, buta, mafla, ügyetlen' (1957 Szalai János C6009, 234) | A déli erők viszont kibővülnek a harcos kedvű spanyolokkal és a marco-na portugálokkal, a csehekhez és lengyelekhez pedig odacsapják a tunya briteket és a *böszme* norvégokat (1997 Magyar Hírlap dec. 5. CD09, 7).

2. (*nyj*) 'csökönyös, makacs <állat>' ❖ van *böszmébb* csikó is, amelyik sehogy sem akar szót-fogadni (1911 Malonyay Dezső 8292022, 67).

II. partikula 0 (*biz*)

'<melléknév fokozására> marha, irtó², baromi' ❖ de egyenleteket akármilyen *böszme* nagy akarattal sem lehet kiiktatni (1999 Magyar Hírlap máj. 15. CD09, 6) | Mi a pincében öltöztünk be, szűk volt a hely, alig fértünk el a *böszme* nagy zongora mellett (2000 Magyar Hírlap nov. 7. CD09, 7).

Vö. CzF.; TESz. *buszma*; ÚMTsz.

bezzeg partikula és fn ❶

I. partikula 0

1. (ksz-szerűen is) 'gyakr. neheztelés v. gúny kif-ére is: szembeállító ellentétes (értelmű) mondatban, tagmondatban az ellentét nyomatékosítására' ❖ Oh mélyféges tudatlanfág! azt nem érteni; mire nézed a' napot? *bezzeg* meg-értenéd ha irná, hogy egy pár Lilifzt fogtak (1777 Bessenyei György¹ 7044002, 90) | Veszi-é már most Nagysád észre, miért késett annyit a Gubernialis repraesentatio [= kormányshéki előterjesztés]? De *bezzeg* nem késett a Bruckenthal és Heidendorf candidatiója [= jelölése] (1785 Daniel család újabb adattára 7404008, 392) | se Rád se Tieidre soha legkisebb kár sem hárulhatott volna, hanem *bezzeg* annál több haszon (1831 Széchenyi István CD1501) | Nem kell neki bor, galuska, De *bezzeg* kell a' Juliska, (1841 Vörösmarty Mihály 8524290, 22) | ha ők nem kacsingatnak rád, *bezzeg* kacsingatsz te rájok (1860 Vasárnapi Újság CD56) | A szép leányok nem fogytak ki ugyan, hála istennek, s nem is fognak Magyarországról kifogyni soha, hanem *bezzeg* kifogyott a jókedv (1881 Mikszáth Kálmán CD04) | Cook és Peary urak ott voltak és nincs ott [ti. a póluson], kérem, semmi. Hanem Amerikában *bezzeg* van (1909 Karinthy Frigyes CD10) | A francúzt gyűlöli bár minden német ember, *Bezzeg* megissza a borát! (1959 Jékely Zoltán ford.–Goethe 9278106, 84) | A szájuk az jár, de cselekedni *bezzeg* nekem kell! (1985 Békés Pál 1014003, 40).

2. (rég) 'érdeklődés fokozására is: állítás (vmely körülményének) nyomatékosítására' ❖

szükségünk van Ausztria barátságára, *bezzeg* nekik még nagyobb szükségök van a Magyarországára (1875 Mikszáth Kálmán CD04).

2b. (ksz-szerűen is) (rég) 'vmely következmény kiemelésére' ❖ Ha az én leveleim is így találtak elveszni, úgy *bezzeg* szépen jártunk mindketten (1809 Kazinczy Ferenc C2560, 204) | A sok por után a habzó sör *Bezzeg* hogy jól esik nekik (1876 Szász Károly² C3826, 261) | Úgy hitt a kártyában mint a szent írásban. *Bezzeg* megijedt mikor kártya jóslatát meghallotta (1892 Nyírvidék 8653001, 4) | Nehéz léptek csoszogása hangzott az ajtó előtt. *Bezzeg* elcsendesült a karzat is, a légy zirrenését is meg lehetett volna hallani (1908–1910 Mikszáth Kálmán 8312016, 91) | Éles, károgó volt a hangja – *bezzeg* hogy megkeresztelték Varju Mihálynak (1917 Benedek Elek C0927, 7).

II. fn 3B (rég)

1. 'vminek a zárószerkezete, zárja' ❖ Ki-pat-tant tegzeknek *bezzegje* (1801 Perecsényi Nagy László C3476, 122) | [a kerítésajtót] bezárja, csak az alján igazit valamit a lábafejével. Valahol ott lent lehet a *bezzegje* (1927 Móra Ferenc C3205, 67).

2. (birtokszóként) 'vminek a fortély, nyitja, ill. megoldása v. magyarázata' ❖ Hisz az a *bezzegje* a dolognak (1799 Csokonai Vitéz Mihály C1325, 690) | *Bezzeg*: Caussa, origo, meritum rei (1809 Simai Kristóf C3747, 47) | de van ám *bezzegje* a dolognak (1885 Thewrewk Emil C4134, 73).

Vö. CzF. *bezzeg*¹, *bezzeg*²; ÉrtSz.; SzólKm.; TESz.; ÉKsz.; SzT.; ÚMTsz. *bezzeg*¹, *bezzeg*².

A MAGYAR NYELV NAGYSZÓTÁRA III–IV.

MTA Nyelvtudományi Intézet

www.nytud.hu

<http://nszt.nytud.hu>

